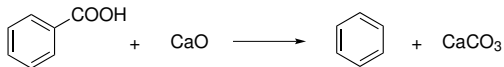

Areny – aromatické uhlovodíky

Prototypem aromatického uhlovodíku je **benzen**.

Pryskyřice benzoe → benzoová kyselina → benzin → benzen.

Styrox benzoin

1825 – Michael Faraday izoluje benzen ze svítiplynu.

Areny – aromatické uhlovodíky

60. léta 19. století – návrhy cyklické struktury molekuly benzenu.

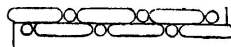
J. J. Loschmidt

1861:

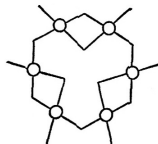
F. A. Kekule

1865:

3. Benzine.

1866:

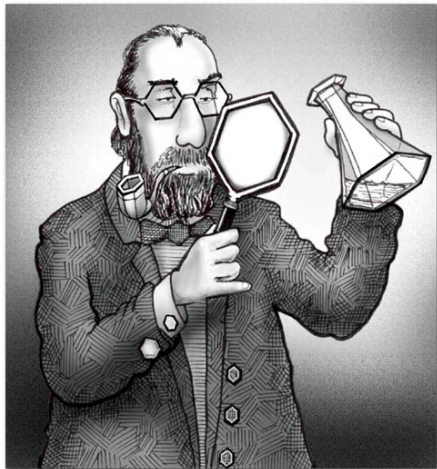

Areny se svými vlastnostmi vymykají ze skupiny nenasycených uhlovodíků –
neochota k adičním reakcím.

Počet isomerů – existoval předpoklad rychlé isomerace:

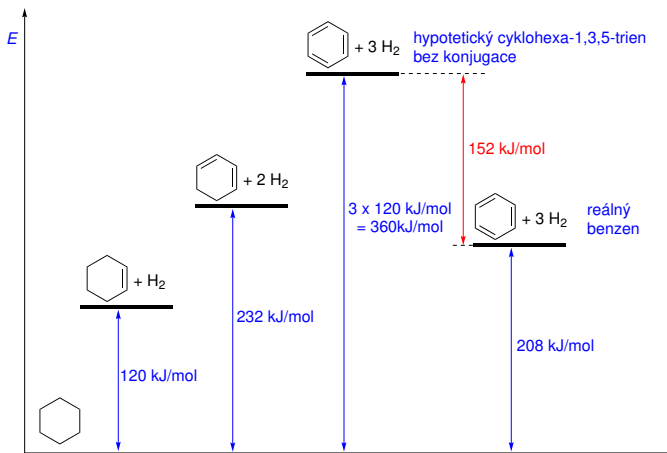
GREAT EVENTS IN CHEMISTRY

1865: Kekulé, moments before his brilliant insight into the structure of benzene.

Areny – aromatické uhlovodíky

Neobvykle nízká hodnota **hydrogenačního tepla benzenu**:

Odhady **rezonanční energie** benzenu $130\text{--}150 \text{ kJ mol}^{-1}$.

1931 – Erich Hückel teoretická analýza vazebných poměrů **cyklických konjugovaných π -systémů** – dokázal vysvětlit neobvyklou stabilitu benzenu.

Cyklický konjugovaný π -systém obsahující $4n + 2$ elektronů je velmi stabilní – **aromatický**.

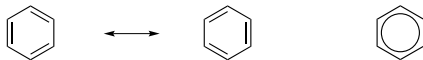
Cyklický konjugovaný π -systém obsahující $4n$ elektronů je velmi nestabilní – **antiaromatický**.

n – nezáporná celá čísla (0, 1, 2, ...))

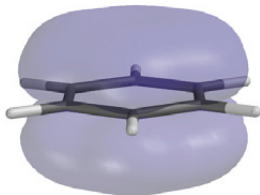
Platí pro **monocyklické systémy!**

Areny – aromatické uhlovodíky

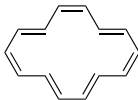
Rezonanční struktury benzenu

Kvadrupol molekuly benzenu:

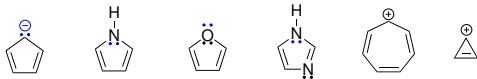

Nebenzoidní aromatické uhlovodíky

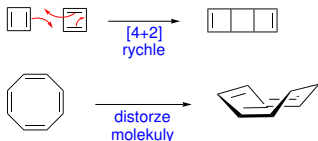

Areny – aromatické uhlovodíky

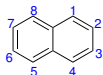
Aromatické molekuly

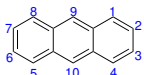
Antiarromatické molekuly

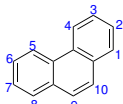
Polycyklické aromatické uhlovodíky (rezonanční energie)

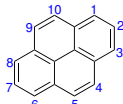
naftalen
255 kJ/mol

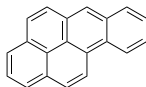
anthracen
347 kJ/mol

fenanthren
381 kJ/mol

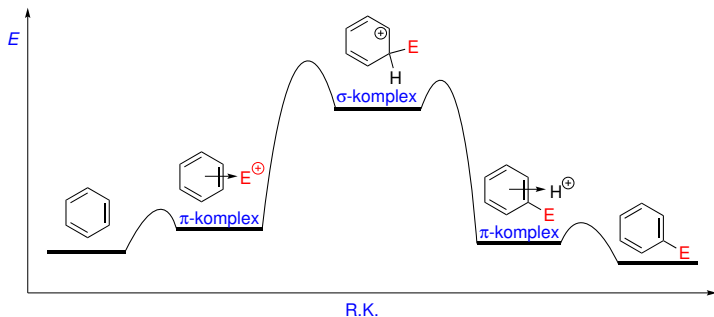
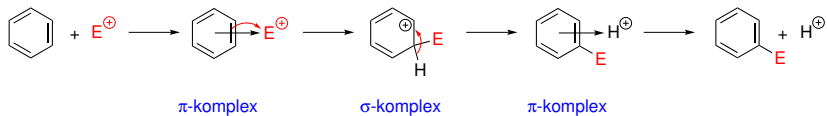

pyren

benzo[a]pyren

Elektrofilní aromatická substituce S_EAr

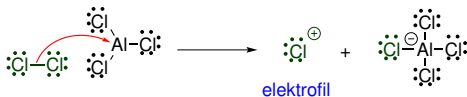
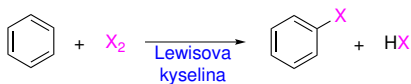

Krok určující rychlost reakce – často tvorba σ -komplexu.

Areny – aromatické uhlovodíky

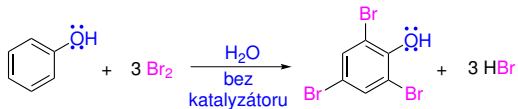
Halogenace arenů

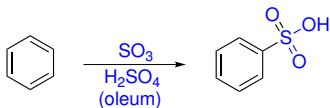
Obnovení katalyzátoru po $\text{S}_{\text{E}}\text{Ar}$:

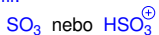
Reaktivní aromáty nevyžadují Lewisovu kyselinu jako katalyzátoru.

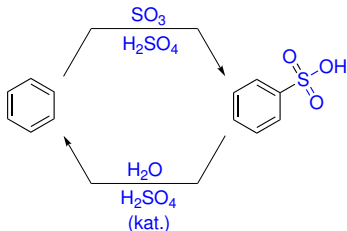
Sulfonace arenů

elektrofil:

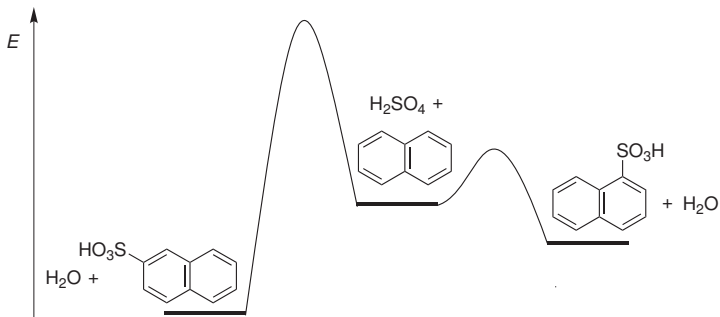
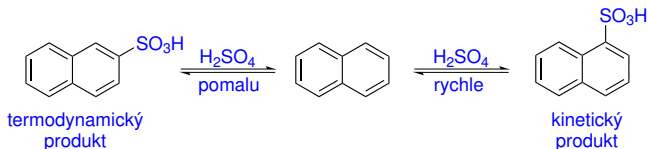

Sulfonace je **zvratná**, ve zředěné kyselině dochází k **desulfonaci** (*ipso* substituce).

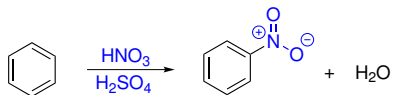

Areny – aromatické uhlovodíky

Sulfonace naftalenu

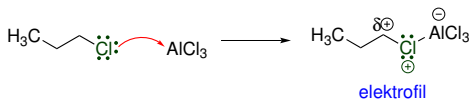
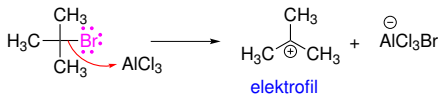
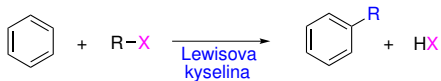
Nitrace arenů

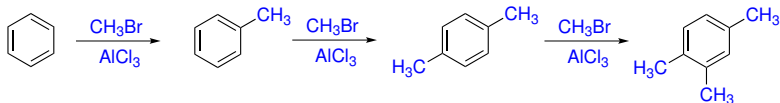
Nitrace je **nezvratná** reakce.

Areny – aromatické uhlovodíky

Alkylace arenů – Friedelova-Craftsova alkylace

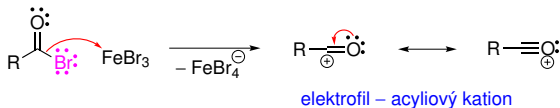
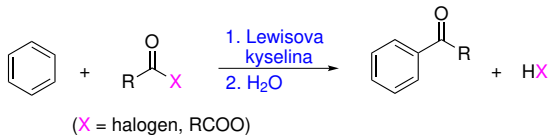

Zavedení uhlovodíkového zbytku na aromatické jádro **zvyšuje jeho reaktivitu** v S_EAr – **nebezpečí vícenásobné alkylace.**

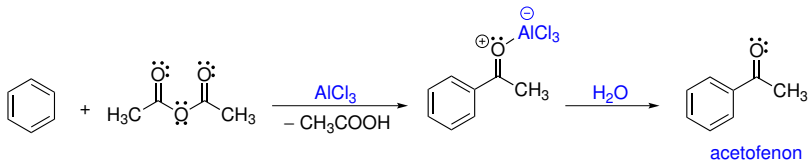

Areny – aromatické uhlovodíky

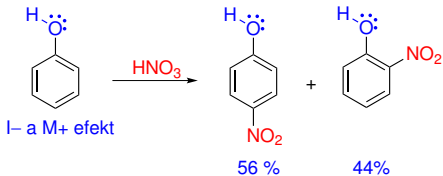
Acylace arenů – Friedelova-Craftsova acylace

Na rozdíl od alkyací obvykle **nedochází k vícenásobné acylaci**.
Místo halogenidu kyseliny lze použít také **anhydrid kyseliny**:

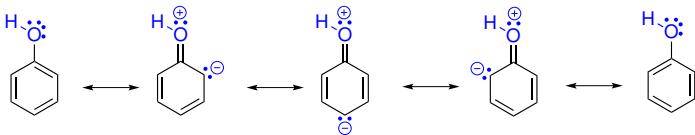

Vliv substituentů na S_EAr

Nitrace fenolu probíhá **snadněji** (rychleji) než nitrace benzenu.

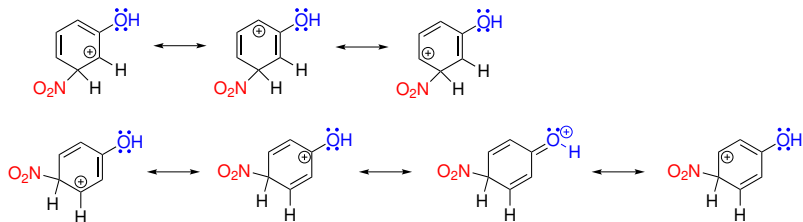
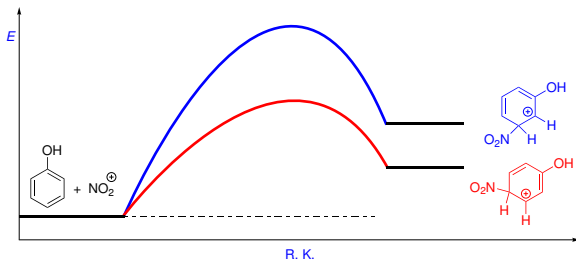
Z pohledu výchozí látky:

Fenol reaguje s elektrofilem v *ortho*- a *para*-pozicích, koncentrace elektronové hustoty na jádře je **zvýšena**.

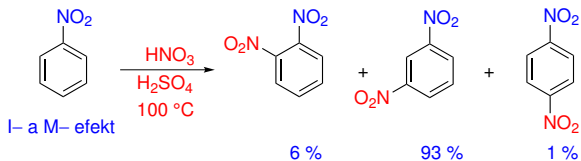
Areny – aromatické uhlovodíky

Z pohledu energie tranzitního stavu vzniku σ -komplexu:

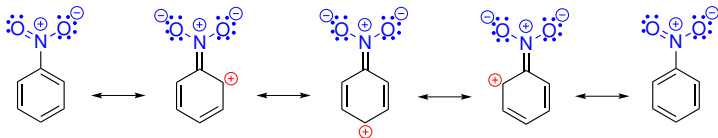

Areny – aromatické uhlovodíky

Nitrace nitrobenzenu probíhá **obtížněji** (pomaleji) než nitrace benzenu.

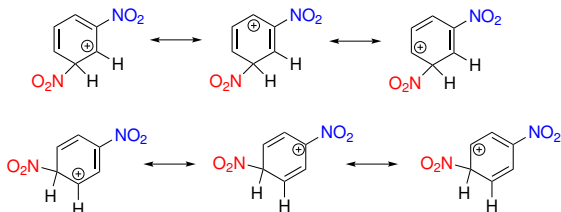
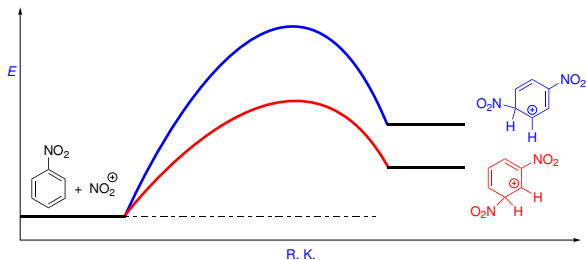
Z pohledu výchozí látky:

Nitrobenzen reaguje s elektrofilem v **meta**-pozici, koncentrace elektronové hustoty na jádře je **snížena**, především v **ortho**- a **para**-pozicích.

Areny – aromatické uhlovodíky

Z pohledu energie tranzitního stavu vzniku σ -komplexu:

nevýhodné
 NO_2 má
M- a I-efekt

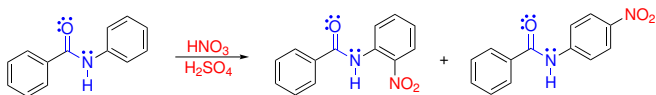
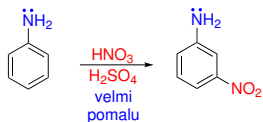
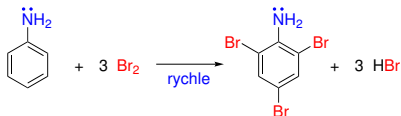
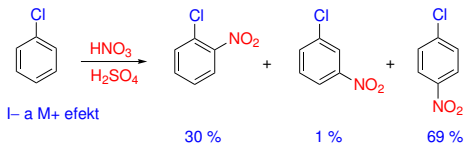
Rozdělení substituentů podle směřování S_EAr

Efekt	Substituent	Vliv na S _E Ar	Směřování E ⁺
M+ a I+	$\text{--}\ddot{\text{O}}\text{:}^{\ominus}$	silně aktivující	<i>ortho</i> a <i>para</i>
M+ a I-	$\text{--}\ddot{\text{N}}\text{H}_2$ $\text{--}\ddot{\text{N}}\text{HR}$ $\text{--}\ddot{\text{N}}\text{R}_2$ $\text{--}\ddot{\text{O}}\text{--H}$ $\text{--}\ddot{\text{O}}\text{--R}$ $\text{--}\ddot{\text{N}}\text{H}$ R $\text{C}=\text{O}$ $\text{--}\ddot{\text{O}}\text{:}$ --Ar $\text{C}=\text{O}$ R	aktivující	<i>ortho</i> a <i>para</i>
I+	--CH_3 --Alkyl $\text{--C}(=\text{O})\text{O}^{\ominus}$	slabě aktivující	<i>ortho</i> a <i>para</i> , stopy <i>meta</i>

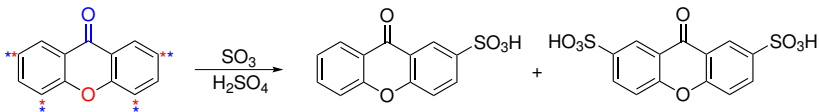
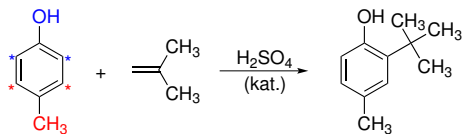
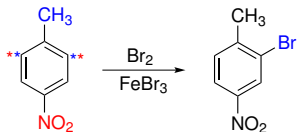
Areny – aromatické uhlovodíky

Halogeny jsou **deaktivující**, ale vedou elektrofil do pozic *ortho* a *para*.

Areny – aromatické uhlovodíky

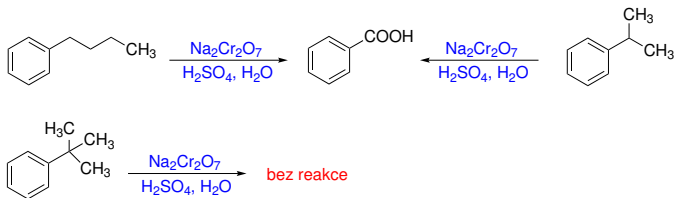
Vliv více substituentů:

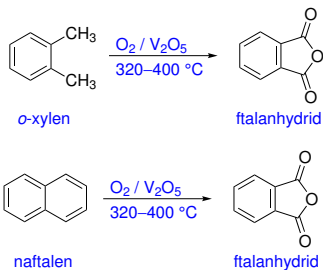
Největší vliv mají substituenty **aktivující**.

Areny – aromatické uhlovodíky

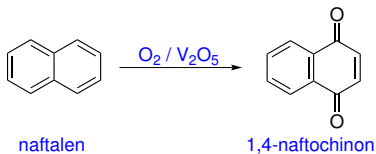
Oxidace arenů a jejich derivátů

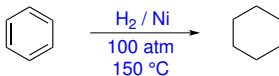
Průmyslově:

Průmyslově:

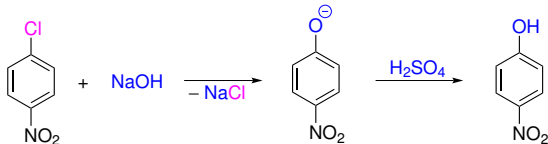
Katalytická hydrogenace

Nukleofilní aromtická substituce

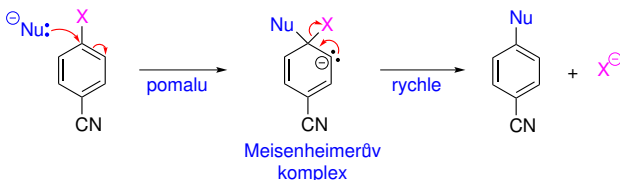
S_NAr – nukleofilní aromtická substituce probíhající **adičně-eliminačním mechanismem**.

Musí být přítomna **odstupující skupina**.

Aromatický cyklus musí nést silně **elektronakceptorní skupiny**, tyto skupiny mají být ideálně v **ortho-** nebo **para-pozici** vůči X.

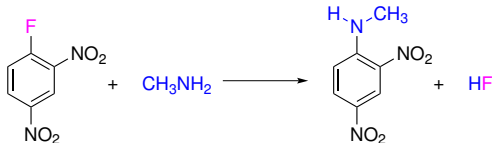
Mechanismus:

Nukleofilní aromtická substituce

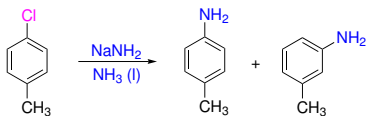
Aromáty s větším počtem silně elektronakceptorních skupin poskytují pravděpodobně součinnou reakci (analogie S_N2) bez Meisenheimerova meziprojektu.

Sangerovo činidlo

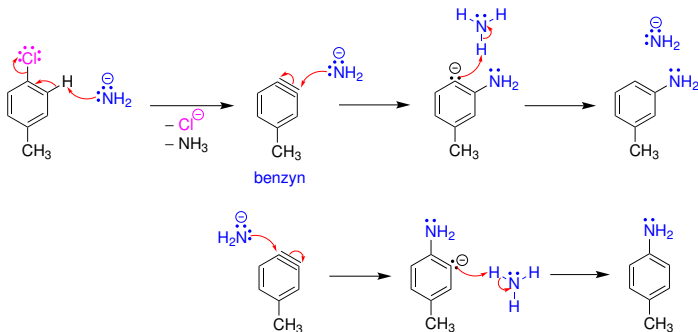

Nukleofilní aromatická substituce

Substituce probíhající eliminačně-adičním mechanismem

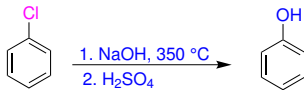

Typicky **absence elektronakceptorních skupin** na aromatickém jádře, naopak nukleofil musí být **velmi silnou bází**.

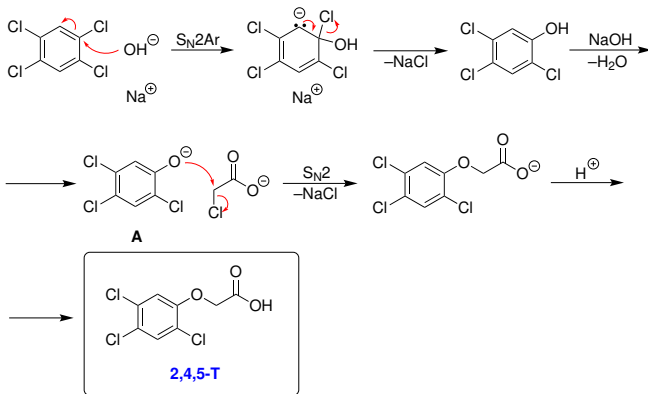

Nukleofilní aromatická substituce

Dow:

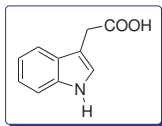

Výroba 2,4,5-T:

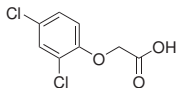

2,4-D a 2,4,5-T

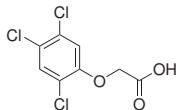
Indol-3-octová kyselina je přirozený rostlinný hormon řídící růst rostliny (auxin).

Syntetické auxiny **2,4-D** a **2,4,5-T** byly od 50. let používány jako herbicidy (defolianty) – působí selektivně na **dvouděložné rostliny**.

2,4-Dichlorofenoxyoctová
kyselina

2,4,5-Trichlorofenoxyoctová
kyselina

2,4-D a 2,4,5-T

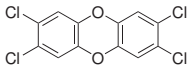
Agent Orange – směs butylesterů 2,4-D a 2,4,5-T, ve Vietnamu užíván v letech 1965–1971.

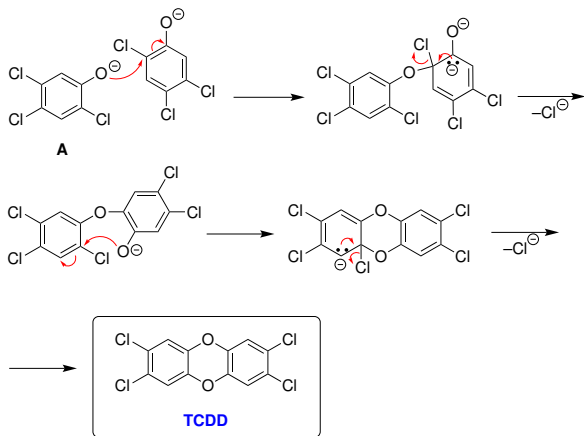
Následky expozice Agent Orange

V roce 1969 bylo publikováno, že za nežádoucí účinky Agent Orange zodpovídá TCDD – **2,3,7,8-tetrachlordibenzo-p-dioxin** (byl obsažen v koncentraci až 3 ppm). Odhaduje se, že bylo rozptýleno celkem **150 kg** TCDD.

Vznik TCDD:

Dioxiny

2,4,5-Trichlorfenol byl v letech 1961–1968 vyráběn ve Spolaně Neratovice.

10. července 1976 – z výroby uniká asi 2 kg TCDD.

